

OBSERVAȚII ASUPRA CONCEPȚIILOR PRIVIND PREZENȚA VÂRFURILOR BIFACIALE ȘI FOLIACEE ÎN PALEOLITICUL MIJLOCIU ȘI PALEOLITICUL SUPERIOR DIN ROMÂNIA

Marian Cosac, Loredana Niță*

Prezența vârfurilor bifaciale și/sau foliacee în paleoliticul mijlociu și superior din România a făcut obiectul unor studii cu caracter special¹.

Această apariție a stârnit unele discuții cu privire la semnificația sa culturală, ele fiind plasate la modul general în așa numita perioadă de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior. Astfel, au fost exprimate următoarele puncte de vedere relativ la prezența lor în ansamblurile litice atribuite paleoliticului mijlociu sau superior din România:

- sunt elemente tipologice cu rol de indicator cultural². După C. S. Nicolăescu-Plopșor, faza de debut a paleoliticului superior este reprezentată de Szeletian, definit ca un musterian superior în care formele bifaciale sunt asemănătoare vârfurilor foliacee szeletiene. Szeletianul era considerat de C. S. Nicolăescu-Plopșor o fază intermediară între paleoliticul mijlociu și aurignacian, unde, tehnologic, elementele Levallois suntacompaniate de tehnica laminară, iar, tipologic, formele carenoide și foliacee sunt însoțite de racloare și bifaciale. C. S. Nicolăescu-Plopșor a atribuit szeletianului toate ansamblurile unde au apărut forme bifaciale și/sau foliacee. Firesc, din acest punct de vedere, au fost identificate etape în evoluția Szeletianului: mousterio-preszeletianul, mousterio-szeletianul, szeletiano-aurignacianul³.

- sunt o componentă normală a paleoliticului mijlociu și rezultat al acestei tradiții culturale în paleoliticului superior. Acest concept, la nivel teoretic, este o preluare *grosso modo* a viziunii liniare asupra apariției paleoliticului superior exprimate de C. S. Nicolăescu-Plopșor în 1956⁴ și 1957⁵. Din acest punct de vedere, paleoliticul superior din România este privit ca o finalitate evolutivă a unor culturi din paleoliticul mijlociu, culturi cu o evoluție locală reflectată în mod special *in situ*⁶. Aceast concept, al

* Universitatea Valahia, Târgoviște, Facultatea de Științe Umaniste, Catedra de Istorie-Arheologie, str. Lt. Stancu Ion, nr. 34-36, jud. Dâmbovița; e-mail: marian_cosac@yahoo.com; loredana_nita2003@yahoo.com

¹ M. Bitiri, *Considerații asupra prezenței unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în SCIV, tom 16, nr. 3, Ed. Academiei, București, 1965, p. 431-449; B. Jungbert, *Cîteva considerații privind unele forme de unelte bifaciale paleolitice*, în Acta Musei Napocensis, XIV, Cluj-Napoca, 1977, p. 1-11; V. Chirica, *Piese bifaciale din paleoliticul superior descoperite în regiunea de nord a Moldovei*, în SCIV, tom 16, nr. 1, București, 1973, p. 93-101; idem, *La presence des pointes foliacées dans le Paléolithique supérieur de la Roumanie*, în Les industries à pointes foliacées du Paléolithique supérieur européen, Krakow, 1989, E.R.A.U.L., No 42, Liège, 1990, p. 163-171.

² C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique dans la R.P. Roumaine a la lumière des recherches, în Dacia*, N.S., I, București, 1957, p. 41-60.

³ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Raport preliminar al cercetărilor arheologice din anul 1956, în Materiale și Cercetări Arheologice*, V, Ed. Academiei, București, 1959, p. 15-44; C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Bicaz, în Materiale și Cercetări Arheologice*, VII, Ed. Academiei, București, 1960, p. 37-48.

⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice din ultimii patru ani în R.P.R.*, în SCIV, tom VII, nr. 1-2, Ed. Academiei, București, 1956, p. 7-39.

⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique dans la ...*, p. 41-60.

⁶ M. Cosac, *Le Paléolithique supérieur ancien en Roumanie – une nouvelle définition culturelle nécessaire*, în Annales d'Université "Valahia" Târgoviște, Tome II-III, 2000/2001, Târgoviște, 2002, p. 69.

evoluției liniare, a fost interpretat și adoptat ca o lege de dezvoltare uniliniară, în care fiecare etapă culturală este reprezentată prin faze cultural superioare, în mod teoretic derivând unele din altele⁷.

- în unele cazuri, prin tehnica de prelucrare și trăsături tipologice, sunt diferite de componența inventarului litic musterian și aurignacian și, prin caracteristicile lor, se apropie de mediul cultural szeletian⁸.

Istoric și concepții

Primele utilaje foliacee descoperite pe teritoriul României au fost atribuite Solutreanului. Astfel, piesa identificată în 1924 de H. Breuil în colecția lui J. Teutsch (acel *petite feuille de laurier*), piesă ce provenea de pe valea Chichirăului, a fost considerată ca un indicator cultural al Solutreanului⁹.

În acest context, Nicolae N. Moroșan accepta prezența Solutreanului pe teritoriul României Mari și atribuia industria din nivelul V din peștera Stânca Ripiceni acestui areal cultural, datorită prezenței unui *prototype de feuille de laurier inachevée*¹⁰. Siturile dintre Prut și Nistru, în care au apărut elemente bifaciale sau foliacee, au fost atribuite acestui context cultural. În accepțiunea lui Nicolae N. Moroșan, punct de vedere preluat și susținut de C. S. Nicolăescu-Plopșor, vârfurile foliacee și piesele retușate bifacial sunt veritabile indicatoare culturale și cronologice.

Revizuirea încadrării culturale a complexelor din peștera Szeleta și atribuirea acestora unui nou aspect cultural, Szeletianul, a avut drept consecință o revizuire a încadrărilor culturale în România, de fapt, pentru acest moment, o substituire a Solutreanului cu Szeletianul. Astfel, C. S. Nicolăescu-Plopșor demonstrează că pe teritoriul României nu se poate accepta prezența Solutreanului și atribuia piesele bifaciale și foliacee Szeletianului. Această încadrare culturală a fost aplicată automat tuturor acelor complexe în care au apărut piese foliacee sau doar retușate bifacial¹¹.

C. S. Nicolăescu-Plopșor considera că originea Szeletianului nu este în regiunea Bükk din Ungaria, unde acesta apare relativ brusc și aparent fără a avea forme premergătoare, ci mai la est, în zona Carpaților Meridionali, unde baza evolutivă este reprezentată de Musterianul carpatic¹². Ca un exemplu, obiectivul campaniei arheologice din anul 1956, din peșterile de la Nandru, a fost *obținerea unui cât mai bogat material și înlesnirea unor observații stratigrafice cu privire la problema nașterii szeletianului din musterian*¹³. În studiu consacrat acestei campanii, C. S. Nicolăescu-Plopșor afirma că *În problema pe care o urmărim, și anume nașterea szeletianului din musterian, observăm că în Peștera Curată ca și la Ohaba Ponor și Baia de Fier, apar încă din musterian unele forme bifaciale premergătoare frunzelor szeletiene. Cu toate*

⁷ Pentru exemplificare recomandăm lucrările cu un caracter monografic: M. Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului. Studiu arheologic*, Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, București, 1972; Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, Ed. Academiei, București, 1978; Al. Păunescu, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic, Studiu monografic*, Ed. Academiei Române, București, 1993.

⁸ M. Bitiri, *Considerații asupra...*, p. 445; B. Jungbert, *Câteva considerații...*, p. 5.

⁹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique en Roumanie*, în *Dacia*, V-VI, 1935-1936, București, 1938, p. 95.

¹⁰ N. N. Moroșan, *La station Paléolithique de Grotte de Stânca Ripiceni*, în *Dacia*, V-VI, 1935-1936, București, 1938, p. 16.

¹¹ C.S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Nandru*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, III, Ed. Academiei, București, 1957, p. 36-37; *idem*, *Șantierul arheologic Bicaz*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VI, Ed. Academiei, București, 1959, p. 58.

¹² C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique dans la R. P. Roumaine a la lumière des recherches*, în *Dacia*, N.S., I, București, 1957, p. 54.

¹³ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Raport preliminar al cercetărilor arheologice din anul 1956*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, V, Ed. Academiei, București, 1959, p. 22.

acestea Peștera Spurcată a oferit, spre deosebire de celelalte, patru frunze, dintre care două mult superioare ca realizare tehnică, înscriindu-se fără tăgadă în musterian. Această constatare nu poate duce decât la două ipoteze: surprindem aici momentul în care un cioplitor musterian mai dibaci izbutește să perfecționeze toporașul de mână, ducându-l până la forma de frunză, sau surprindem, în mediul pur musterian final, influența tehnicii szeletiene din afară, tendința către forma de frunză observată în straturile inferioare din peșterile amintite, ceea ce ne face să înclinăm mai mult către prima ipoteză¹⁴. După Plopșor, Din punct de vedere evolutiv, trecerea de la formele superioare acheulene ale toporașului de mână plat, lucrat cu îngrijire pe amândouă fețele, frecvent în musterianul superior, spre forma de frunză szeletiană sau solutreană, este ceea ce poate fi mai firesc¹⁵. Aplicând acest concept, după C. S. Nicolăescu-Plopșor, se poate discuta despre două faze premergătoare szeletiano-aurignacianului. Prima fază, descoperită la Baia de Fier și Ohaba Ponor, unde în mediul musterian superior începe aplatizarea toporașelor de mână către forma foliacee bifacială, preluând astfel szeletianul, a fost denumită mustero-preszeletiană. Altă fază la Nandru (Peștera Spurcată), unde în mediu curat musterian de sfârșit ne-au apărut formele foliacee tipice szeletiene, socotite de noi pentru aceasta drept o fază mustero-szeletiană¹⁶.

În anul 1965, M. Bitiri a publicat două studii dedicate, cel puțin în principiu, aceleiași problematici, apariția paleoliticului superior și componenta sa culturală. Dacă în primul studiu, M. Bitiri concluzionează că *Având în vedere faptul că tehnica bifacială este recunoscută ca fiind specifică musterianului, apariția câtorva vârfuluri lucrate în această manieră în musterianul nostru ni se pare firească, fapt care nu ne permite să le atribuim altei culturi decât celei în mediul în care au fost descoperite*¹⁷, în următorul face o distincție necesară între ariile geografice în care apar forme bifaciale și foliacee, concluzionând că *putem deci vorbi de trei centre principale în care au apărut forme de unelte bifaciale și care pot fi atribuite unuia sau altui aspect cultural sau perioade de dezvoltare a paleoliticului*¹⁸. Această distincție acoperă și particularitățile tipologice ale utilajelor, dar și evoluția cronologică a complexelor în care acestea își fac apariția. M. Bitiri consideră că în nord-vestul României, în Țara Oașului, complexe în care apar elemente bifaciale pot fi considerate ca aparținând perioadei de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior, *ele putând reprezenta fie o tradiție culturală a musterianului carpatic, fie o influență a szeletianului în cadrul unei regiuni bine delimitate geografic*¹⁹. Pentru regiunea Prutului mijlociu piesele bifaciale apar de asemenea în așezări musteriene superioare, precum și în așezări de la începutul paleoliticului superior; în acestea din urmă fiind vorba fie de o persistență a tehnicii musteriene, fie de un amestec al diferitelor colective umane, purtătoare, unele a tehnicii musteriene, altele a celei aurignaciane lamelare²⁰. Remarca amestecului mecanic

¹⁴ Ibidem, p. 28.

¹⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R. P. R.*, în SCIV, tom VII, nr. 1-2, Ed. Academiei, București, 1956, p. 24.

¹⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Bicăz*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VII, Ed. Academiei, București, 1960, p. 37.

¹⁷ Bitiri, M., *Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România*, în SCIV, tom 16, nr. 1, Ed. Academiei, București, 1965, p. 13.

¹⁸ Eadem, *Considerații asupra prezenței unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în SCIV, tom 16, nr. 3, Ed. Academiei, București, 1965, p. 446.

¹⁹ Eadem; M. Bitiri, A. Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului*, Baia Mare. 1966, p. 10.

²⁰ M. Bitiri, *Considerații asupra...*, p. 445-446.

datorat unor exploatări a arealului de locuire de comunități diferite din punct de vedere cultural, nu tehnicii de cercetare, este singulară în arheologia paleoliticului din România.

De aceste două areale, precizate anterior, după M. Bitiri, *Se deosebesc în primul rând peșterile carpatice, care tipologic și stratigrafic aparțin musterianului superior. Atribuirea lor solutreanului sau szeletianului, nu este justificată, ele fiind înainte de toate mai vechi decât acestea*²¹.

Într-un studiu din 1972, M. Bitiri afirma că *forme rudimentare de unelte bifaciale au apărut în partea inferioară a musterianului de la Baia de Fier, ca și la Ripiceni Izvor, continuând să se dezvolte treptat în faza superioară a acestei culturi, când s-a întrerupt odată cu părăsirea așezărilor de către locuitorii lor*²². Acest pasaj este relevant pentru conceptul liniar asupra apariției paleoliticului superior.

Lucian Roșu credea că *ceea ce a fost considerat solutrean până de curând, de către unii cercetători, sau szeletian de către alții, nu este altceva decât o întârziere, o persistență a unor forme și tehnici de factură musteriană, care coexistă cu aurignacianul. În unele cazuri, așa cum s-a constatat și prin cercetările întreprinse de noi la Ocna Sibiului sau la Cetățica I - Ceahlău, avem de-a face cu o persistență a formelor și tehnicilor musteriene, paralel cu începutul tehnicii de prelucrare lamelară a silexului*²³. În accepțiunea lui L. Roșu, nivelul inferior de la Cetățica I - Ceahlău este reprezentativ pentru această situație.

Al. Păunescu explică fenomenul foliaceu din România ca având o origine locală, musteriană. *Vârfurile foliacee nu aparțin, așa cum s-a susținut, unei culturi specifice ce începuse să poarte, și la noi, numele de cultură szeletiană, ci, dimpotrivă, unei tehnici speciale de cioplire care apare în musterian și se continuă destul de slab în aurignacian și în gravetianul oriental*²⁴. Piese de retușate bifacial din peșterile Muierilor, Ohaba Ponor și Nandru - Peștera Spurcată, *prin forma și tehnica de cioplire par a constitui forme premergătoare adevăratelor vârfuri foliacee*²⁵. Al. Păunescu considera că în România *a existat, începând din musterian și continuând în paleoliticul superior, o altă tehnică de cioplire a vârfurilor foliacee*²⁶. Remarca a fost făcută în absența unor studii pertinente din punct de vedere tehnologic și se baza pe observațiile personale ale autorului.

Un studiu aparte a fost oferit în 1972 de V. Chirica²⁷. Acesta este, de altfel, singurul studiu care face o necesară distincție între vârfurile bifaciale și vârfurile foliacee. Chirica consideră că *szeletianul nu a influențat tehnica de cioplire folosită în așezările de pe valea Bistriței și din nord-estul Moldovei. Mai degrabă putem gândi că bifacialele descoperite în aceste așezări reprezintă, încă din aurignacianul timpuriu, o tradiție locală a tehnicii și formelor musteriene. Admițând acest lucru, este firesc să apară unelte bifacial cioplite și în celelalte etape ale aurignacianului și, în mai mică măsură, în gravetian. De altfel, în aurignacianul din România, avem de-a face mai*

²¹ Eadem.

²² Eadem, *Paleoliticul în Țara Oașului. Studiu arheologic*, Centrul de informare și documentare în științele sociale și politice, București, 1972, p. 106.

²³ L. Roșu, *Unele aspecte ale paleoliticului superior în România*, în *Revista Muzeelor*, nr. 6, an III, București, 1966, p. 483-484.

²⁴ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Biblioteca de Arheologie, XV, Ed. Academiei, București, 1970, p. 16.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ V. Chirica, *op. cit.*, p. 93.

*degrabă cu o persistență a tehnicii și formelor bifaciale cunoscute în așezări musteriene în România*²⁸. Într-un alt studiu, consacrat aceleiași problematici, V. Chirica constata că *les bifaces et les pointes foliacées sont présents dans le Paléolithique supérieur de la Roumanie de manière discontinue*²⁹; de fapt, aceste elemente nu apar și în alte etape evolutive ale aurignacianului. De altfel, V. Chirica consideră că piesele retușate bifacial reprezintă, din punct de vedere tipologic, precedente ale vârfulilor foliacee din paleoliticul superior și remarcă faptul că piesele bifaciale și vârfulile foliacee joacă un rol important în fenomenul de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior³⁰.

Un alt arheolog care a consacrat un studiu special problematicei care face obiectul studiului nostru este Bela Jungbert. În 1977 el a publicat în *Acta Musei Napocensis* articolul cu titlul *Câteva considerații privind unele forme de unelte bifaciale paleolitice*. Plecând de la punctul de vedere exprimat de M. Bitiri, B. Jungbert remarcă că *vârfuli foliacee apar mai ales în prima parte a paleoliticului superior, în mai multe așezări de pe teritoriul României întregi, dar aceste piese nu converg spre o formă standardizată, ci prezintă particularități tehnice și tipologice locale și, în marea lor majoritate se deosebesc totodată de piesele tipice szeletiene*³¹. Cu toate acestea, în accepțiunea lui B. Jungbert, *avem și descoperiri care nu sunt de această natură, au o tehnică de prelucrare și trăsături tipologice care le deosebesc de inventarul litic al mousterianului și aurignacianului local și le apropie de mediul szeletian... avem câteva descoperiri ce nu pot fi atribuite decât influențelor szeletiene*³². După Jungbert piesele bifaciale de la Iosășel, Peștera Spurcată și Remetea Șomoș I pot fi atribuite szeletianului, în aceste cazuri *avem de-a face cu elemente de cultură szeletiene, pătrunse în mediu mousterian final întârziat*³³. Acestea sunt un rezultat al unor *pătrunderi sporadice dinspre vest și nord-vest, cu unelte caracteristice și bine definite, dar în același timp adânc înrădăcinate în fondul musterian, de unde s-au moștenit forme și tehnici de cioplire, și care, la rândul lui, a fost îmbogățit cu noi elemente*³⁴. În același timp, B. Jungbert acceptă și posibilitatea ca fenomenul foliaceu să reprezinte un rezultat al evoluției locale a tehnicii bifaciale: *printr-o evoluție internă, la un moment dat, ajunge să producă în musterianul final întârziat și forme bifaciale, pe alocuri chiar foliacee*³⁵.

Concluzii

Discuțiile privind perioada de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior au fost tributare în mare parte concepției cultural-istorice, care promovează evoluția liniară, de sorginte paleontologică, a manifestărilor culturii materiale, evoluție punctată de prezența „fosilelor directoare” – în cazul de față reprezentate de piesele bifaciale și/sau vârfulile foliacee. Din punct de vedere conceptual, se poate argumenta

²⁸ *Ibidem*, p. 100.

²⁹ *Idem*, *La presence des pointes foliacées ...*, p. 166.

³⁰ *Idem*, *Les pieces bifaciales et la transition du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur en Roumanie*, în *Actes du colloque: „Les premières découvertes de Paléolithique à Miskolc et la question des industries à pièces foliacées de l'Europe centrale dans leur cadre chronologique paléoécologique, paléontologique”*, 10 au 15 septembre 1991, Miskolc (Hongrie), în *Paleo*, Supplement N. 1, 1995, p. 105-109.

³¹ B. Jungbert, *Câteva considerații privind unele forme de unelte bifaciale paleolitice*, în *Acta Musei Napocensis*, XIV. Cluj-Napoca, 1977, p. 4-5.

³² *Ibidem*, p. 5-6.

³³ *Ibidem*, p. 9.

³⁴ *Ibidem*, p. 11.

³⁵ *Ibidem*, p. 7.

serios împotriva unei astfel de abordări, prezentă în toate punctele de vedere emise până în acest moment în arheologia preistorică din România, dar vom limita demersul nostru la prezentarea unor posibile noi direcții de abordare a contextelor arheologice în care apar cele două tipuri de unelte.

În primul rând, se impune o distincție necesară între cei doi termeni: piese bifaciale/piese foliacee. Singurul care a încercat aplicarea unei astfel de distincții este V. Chirica, dar în absența clară a contextelor culturale. De altfel, trebuie menționat faptul că retușa bifacială și uneltele realizate prin intermediul acesteia devansează cronologic cu mult momentul tranziției la paleoliticul superior³⁶, iar prezența lor în cuprinsul unui ansamblu litic poate avea o semnificație pur funcțională și nu cronologică sau culturală, cum presupun arheologii români. Există o opinie conform căreia bifacialele nu reprezintă unelte finite, ci nuclee în diferite stadii de exploatare³⁷. În sprijinul acestei ipoteze a fost invocată atât transportarea bifacialelor pe distanțe de până la 100 km, în zone în care materia primă disponibilă era inferioară calitativ³⁸, cât și prezența urmelor de folosire observată pe așchiile rezultate din procesul de amenajare.

Apariția vârfurilor foliacee în situri din zona central-estică a Europei a fost considerată ca datorându-se fondului micoquian local și caracterizând industrii de tranziție la paleoliticul superior, în timp ce în sud-estul Europei a fost pusă în legătură cu industriile musteriene de factură Levallois, ale căror produse au constituit adesea suporturile pe care au fost amenajate piesele foliacee și a căror dispariție a antrenat și dispariția acestui tip de piese³⁹.

Ph. Allsworth-Jones⁴⁰ preia concepția inițială a lui G. Bosinski și aplică noțiunea de Micoquian oriental asupra siturilor din zona balcano-carpatică, situri în care a fost observată prezența simultană a bifacialelor, cuțitelor-bifaciale, însoțite sau nu de tehnica Levallois. Această opinie este bazată pe dominanta numerică a vârfurilor foliacee, care prezintă analogii cu acelea din siturile micoquiene central-europene. Allsworth-Jones include în arealul cultural micoquian complexul Samoulitsa - Mouselievo și Paleoliticul mijlociu cu tehnică Levallois și bifaciale de la Ripiceni Izvor.

Critica concepției lui Ph. Allsworth-Jones, exprimată de J.K. Kozłowski, este fondată pe de o parte pe prezența unei importante componente Levallois în siturile balcano-carpatică, elemente total absente din siturile micoquiene central europene (exemplu Kulna și Boritov), pe de altă parte pe absența bifacialelor tipic micoquiene și marea raritate a racloarelor asimetrice bifaciale. La aceste argumente se poate adăuga o

³⁶ Primele amenajări prin retușă bifacială și primele bifaciale propriu-zise au fost descoperite în situri din Etiopia, datate la 1,5-1,4 milioane ani, cf. N. Toth, K. Shick, *Early stone industry and inferences regarding language and cognition*, în *Tools, Language and Cognition in Human Evolution*, K.R. Gibson, T. Ingold (eds.), Cambridge University Press, 1993, p. 346-362.

³⁷ I. Davidson, *The Finished Artefact Fallacy: Acheulean Hand-axes and Language Origins*, în *Transitions to Language*, A. Wray (ed.), Oxford University Press, 2002, p. 180-203.

³⁸ J. A. J. Gowlett, *Mental abilities of early Homo: elements of constraint and choice in rule systems*, în *Modelling the Early Human Mind*, P. Mellars, K. Gibson (eds.), McDonald Institute Monographs, 1996, p. 191-215.

³⁹ *In the Middle Palaeolithic, leaf points are found both in the east-central European Micoquian and in the Levallois Mousterian of southeastern Europe. The Micoquian bifacial tradition continued in transitional industries (Altmühl, Szeletian, Streletskian), which evolved in the direction of the Upper Palaeolithic, whereas the Mousterian leaf point tradition vanished at the end of the Middle Palaeolithic*, J. K. Kozłowski, *From Bifaces to Leaf Points*, în *Multiple Approaches to the Study of Bifacial Technologies*, M. Soressi, H. L. Dibble (eds.), University Museum Monograph 115, 2003, p. 159.

⁴⁰ Ph. Allsworth-Jones, *Les Industries à pointes foliacées d'Europe centrale. Question de définition et relations avec les autres techno-complexes*, în Catherine Farizy (direct.), *Paléolithique moyen récent...*, Nemours, 1990, p. 86-87.

observație interesantă: tehnica de fabricație a vârfurilor foliacee în zona balcano-carpatică este particulară, diferită de aceea din zona septentrională a Europei. Aceste vârfuri sunt obținute pe concrețiuni plate de silex, dar există și exemplare pe mari așchii Levallois. Un caracter tehnic particular este reprezentat de prezența la baza unor vârfuri foliacee a unui *meplat* cortical cu o formă ovală⁴¹. În același timp, adaptarea denumirii de "Paleolitic mijlociu de tradiție acheuleană", nu este aplicabilă în zona balcano-carpatică, unde Paleoliticul mijlociu nu cunoaște devoltarea unor industrii de tradiție acheuleană. Dacă avem în vedere cazul Ripiceni Izvor, nivelurile IV și V (complexul Musterian de tradiție acheuleană), grupa vârfurilor foliacee este întotdeauna inferioară aceleia reprezentate de vârfurile Levallois și de aceea a racloarelor și cuțitelor *à dos*. Acestea sunt însoțite de lame de morfologie Levallois, gratoare, piese de tip *burin*, dominate procentual de piesele cu *encoche*s și denticulate⁴².

Pe teritoriul României elementele bifacial-foliacee nu apar în toate regiunile pe un substrat identificat ca virtual capabil de o linie tehnică evolutivă. Regiunea Prutului Mijlociu permite identificarea unei astfel de tradiții culturale, dar rămâne ca cercetările viitoare să confirme această ipoteză

Fără a intra într-o argumentația privind validitatea acestor scenarii, considerăm că orice încercare de a stabili apartenența pieselor foliacee la o tradiție culturală trebuie să fie precedată de un demers tehnologic, absent până acum din cercetarea românească.

Acest tip de demers ar putea fi structurat pe mai multe coordonate:

- tipul de materie primă – dincolo de o simplă clasificare, ar putea fi investigată măsura în care tipul de materie primă este reprezentat în restul ansamblului litic în care a apărut piesa foliacee, sau dacă proprietățile mecanice ale respectivului tip satisfac sau nu cerințe cu caracter general sau particular, justificând astfel un eventual tratament preferențial;

- tipul de suport – modalitatea de obținere a suportului poate caracteriza una sau mai multe etape din cuprinsul lanțului operatoriu, a căror semnificație câștigă în importanță dacă se regăsesc și în restul componentelor ansamblului litic, sau dacă se pot individualiza ca o opțiune tehnologică distinctă;

- tipul de retușă – se poate regăsi și în amenajarea altor unelte din cuprinsul ansamblului litic, sau se poate constitui într-o apariție izolată din punct de vedere tehnologic. În cazul unui eșantionaj complet, există posibilitatea identificării printre fragmentele nemodificate din respectivul ansamblu litic a resturilor de debitaj provenite din acțiunea de amenajare a pieselor bifaciale, ceea ce ar avansa ipoteza fabricării *in situ* a pieselor;

- urmele de folosire – studiul traseologic ar putea dezvălui posibile modalități de utilizare a acestui tip de piese.

Desigur, un asemenea tip de demers prezintă numeroase inconveniente de ordin practic (lipsa bazei materiale necesare, modalitatea de săpătură, eșantioane alcătuite din piese selecționate subiectiv), dar abordarea sa ar putea constitui o garanție pentru recuperarea unor informații care să construiască eșafodajul unei eventuale încadrări culturale.

⁴¹ J. K. Kozłowski, *Certains aspects techno-morphologique des pointes foliacées de la fin du Paléolithique moyen et du début du Paléolithique supérieur en Europe centrale*, în Chatherine Farizy (direct.), *Paléolithique moyen récent ...*, Nemours, 1990, p. 125-133.

⁴² Al. Păunescu, *Ripiceni Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, Ed. Academiei, București, 1993, p. 70-126.

OBSERVATIONS ON THE CONCEPTIONS CONCERNING THE PRESENCE OF THE LEAF POINTS FROM MIDDLE AND UPPER PALEOLITHIC IN ROMANIA

Abstract

Lithic assemblages containing leaf points have been assigned to different cultural contexts (Solutrean, Szeletian, Mousterian, transitional industries), following an evolutionary conceptual scheme that misled all assumptions concerning this issue. The present article aims to present some of the main contributions belonging to romanian archeologists, as well as to suggest future approaches regarding methods for identifying the cultural identity of such items.